

Maailmanlopun käsikirjat

■ MARKUS HOTAKAINEN

Pasi Toiviainen: *Ilmastonmuutos. Nyt. Muistiinpanoja maailmanlopusta*. Otava 2007.

Esa Vilenius: *Kaiken maailman loput. Auringon sammumisesta ötököiden hyökkäykseen*. Tammi 2007.

Maailmanloppu tulee. Se on sataprosenttisen varma asia. Paljon epävarmempaa on, milloin se tulee ja miten. Aiheutammeko sen itse, koittavatko lopun ajat maapallon itsensä ansiosta vai syöksyykö avaruudesta asteroidi, joka pistää kaikelle pisteen? Viimeistään koptilaneettamme katoaa 7,6 miljardin vuoden kuluttua, jolloin elämänsä ehtopuolella paisuva Auringo tuoreimman laskelman mukaan nielaisee Maan.

Sekä Pasi Toiviaisen että Esa Vileniuksen kirjoissa käsitellään maailmanloppua, toisessa suoraan ja lukemattomina variaatioina, toisessa hieman välillisemmin ja rajatummin, mutta vähintään yhtä synkkäsävyyisesti. Vilenius lähestyy aihetta mahdollisimman laajasta näkövinkkelistä: mikä tahasaa maailmanlopun aiheuttaja kelpaa, kunhan maailmanloppu vain on jokseenkin totaalinen, vähintään ihmiskunnan, mutta ”mielellään” koko luomakunnan osalta. Yllättävää ja samalla jossain määrin surkuhupaista oman itseriittoisuutemme valossa on se, että yhtä lailla kuin ihmiskunnan on hyvin hankala estää maailmanloppua, jos se tulee meistä riippumattomista syistä, meidän on – ainakin Vileniuksen mukaan – lähes yhtä hankala aiheuttaa sitä itse vaikka haluaisimmekin. Ihmiskunnan elinkaa-

ri on vielä jollain lailla saatettavissa luonnottomaan päätepiisteeseen, mutta koko maapallon tai edes kaiken – siis *kaiken* – elollisen tuhoaminen on meille edelleen liki mahdotonta. Onneksi, sillä meitä ei todellakaan voi syyttää yrityksen puutteesta.

Vilenuksen tapa kirjoittaa on hyvin rento, jopa jutustelevalta ja tarinoivalta. Tällainen aikakauslehtimäinen tyyli on viime vuosina yleistynyt tietokirjoissa ja toisinaan tuntuu siltä kuin lukisi pitkä lehtijuttua. Kaikki eivät moisesta varmaan pidä, etenkin tässä tapauksessa, kun kyse on äärimmäisen vakavasta asiasta, mutta toisaalta se tuo aiheen lähemmäs ihmisen jokapäiväistä elämää ja samalla lisää varsin tehokkaasti Vilenuksen ajatusleikkien karmeutta. Itsekään en silti ihan joka kohdassa letkeydestä perusta, ja paikka paikoin teksti olisi kaivannut ankarampaa editointia.

Kirja vastaa hyvin nimeään – kaikkine merkityksineen. Vilenu on laittanut niin sanotusti pöytä pöytään siihen malliin, että ajoittain mennään railakkaasti sivuraitteille, mutta oikeastaan se vain lisää kirjan mielenkiintoa. Varsinaisten maailmanloppujen ja niiden aiheuttajien lisäksi kirjasta saa tietoa moninaisista asioista, jotka joskus yllättäenkin kytkeytyvät maailmanlopun visioihin.

Paikoin voisi kuvitella Vilenuksen jopa toivovan, että ihminen saisi aikaan maailmanlopun tai paremman puutteessa ainakin oman lajin sa sukupuuton. Mutta jos moinen ajatus alkaa vaivata, voimme katsoa kollektiivisesti peiliin: monessa suhteessa kohtelemme kotiplaneettaamme siihen malliin, että koko ihmiskunnan voisi luulla toivovan omaa katoamistaan.

Karmaisevien skenaarioiden taustalta löytyykin rankkaa kritiikkiä puoleen jos toiseen. Yhä raaempiin keinoihin turvautuva ja sattumanvaraisemmin uhrinsa valikoiva terrorismi saa ansaitusti osansa, mutta eivät niin sanotut sivistysvaltiotkaan puhtain paperein selviä. Toistaiseksi suurimmat uhrimäärät ovat kaikesta huolimatta syntyneet sivistysvaltioiden välisissä kärhämissä. Ja silti nekin ovat vielä kaukana maailmanlopusta.

Jos kirjan nimi on *Kaiken maailman loput*, siltä sopii odottaa myös mustanpuhuvaa huumoria. Ja kylä sitä tarjotaankin. Harmi vain, että osa menee auttamatta haaskoon, sillä suomalainen mielenlaatu ei yleensä oikein ota oivaltaakseen ironiaa ja sarkasmia. Parhaimmillaan Vilenuksen huumori on ehkä lakonisissa toteamuksissa erilaisten maailmanloppujen tehokkuudesta ja tuon tehokkuuden parantamisesta lopputuloksen varmistamiseksi.

Vilenuksen tekstistä käy ilmi hyvin se, ettei hän pidä ihmistä minään luomakunnan kruununna. Paitisi määrällisesti. Mielenkiintoista perspektiiviä antaa laskelma, jonka mukaan meitä suomalaisia ihmisiä on kiloissa laskettuna noin 360 000 tonnia, kun esimerkiksi suomalaisia hirviä on noin 35 000 tonnia, karhuja 200 tonnia ja ilveksiä 24 tonnia. Vilenuksen sanoin ”ihmisten vaakakuppi pysyy yhä alhaalla”, vaikka kaikki muutkin Suomen rajojen sisäpuolella asustavat eläimet linnuista kaloihin hätisteltäisiin toiseen vaakakuppiin. Suomessa on ihmisiä sentään vielä kovin vähän. Antaako globaali kvantitatiivinen ylivoima meille ihmisille oikeuden päättää asioista kaikkien muidenkin elollisten olentojen puolesta?

Ilmeisesti antaa, ainakin mikäli Pasi Toiviaisen kirjaan on uskominen. Toiviaisen kirja on aiheeltaan rajatumpi, mutta käsitteilyltään paljon laajempi kuin Vilenuksen ”ilmestyskirja”. Silti senkin aiheena on yhdenlainen maailmanloppu, tai ainakin sellaisen mahdollisuus. Ja toteutuessaan se tulisi olemaan monin verroin kivuliaampi ja pitkälisempi kuin useimmat Vilenuksen listaamista armeliaista kuoliniskuista.

Toiviaisen kirja on kaiken muun ohella kasvukertomus. Hän kertoo omasta kääntymyksestään tai pikemminkin herätyksestään, jonka hän koki 1980-luvulla ympäristöasioiden suhteen. Nuoruuden yksioikoisuus tekee ajatukset helposti kovin radikaaleiksi ja toisinaan Toiviaiselta – kuten hän itsekin auiliisti myöntää – ”polkupyörä karkasi käsistä”. Ilmeisesti jälkikäikuna noista ”ympäristöradikalismien” vuosista kirjassa on paikoin tietty saarnan sävy: ”miksi te ette usko, kun minäkin uskon”. Saarnamisessa on aina vaaransa, ja suurin on se, että ihmiset sulkevat siltä korvansa. Saarnoja suostuvat yleensä kuuntelemaan vain ne, jotka asiaan jo uskovat, käännättäminen on paljon vaikeampaa.

Lievimmilläänkin Toivainen on kirjassaan poleeminen ja monin paikoin jopa provokatorinen, mutta siihen on perusteensa. Ihmiset on saatava vihdoin oivaltamaan se, että nyt on tosi kyseessä. Ilmastomuutos ei ole enää mikään mielipidekysymys, tai ohimenevä trendi, josta ”vuoden päästä ei kukaan puhu enää mitään”, kuten joku valopää katugallupissa taannoin viisasteli. Ilmastomuutos on fakta.

Keskustelua voidaan ja sitä pitääkin käydä siitä, kuinka paljon

ilmasto muuttuu ja missä ajassa, mutta on edesvastuutonta uskotella itselle ja eritoten muille, että mitään ei olisi tapahtumassa tai ettei se ainakaan ole meidän syytämme. Silti yleisönosastokirjoittelussa vedotaan yhä esimerkiksi siihen, että ilmastomalleissa on runsaasti epävarmuuksia. Niin on, ei sitä kukaan kiistä. Oleellista on kuitenkin se, että kaikki fysikaalisesti mielekkäät ilmastomallit kertovat lämpötilan nousevan, joko hitaasti tai nopeasti, mutta joka tapauksessa se nousee. Eikä se voi olla vaikuttamatta tulevaisuuteemme.

Toiviaisen kirjan nimi on osuva, sillä se kertoo matkasta samassa mielessä kuin Francis Ford Coppolan ohjaama *Ilmestyskirja*. Nyt. Pohjana on toki ollut myös Joseph Conradin romaani *Pimeyden sydän*. Matka vie kohti määränpäättä, jossa itse kukin joutuu pohtimaan omaa suhdettaan ja suhtautumistaan asioihin – olipa kyse sitten väkivallasta toisia ihmisiä tai väkivallasta ympäristöä kohtaan. Samaan tapaan kuin Coppola marssittaa elokuvassaan katsojan silmien eteen toistaan hirveämpiä näkyjä sodan mieltötömyydestä, Toiviainen vyöryttää toinen toistaan vakuuttavampia tosiasioita ilmastomuutoksen realisuudesta.

Toiviainen on yllättäen kelpuuttanut kirjaansa myös aika spekulatiivisia todisteita, kun raudanlujaa faktaakin on yllin kyllin. Esimerkiksi kasvavan hiilidioksidipitoisuuden myötä kiihtyvän metsien kasvun ja pilvisyyden lisääntymisen oletusta yhteydestä hän kirjoittaa seuraavasti (sivu 195): ”Varsinkin ajatus siitä, että metsien kasvu *voisi* jopa kaksinkertaistua hiilidioksidipitoisuuden mukana, *vaikuttaa* liioitel-

lulta. Vaikka metsät kasvavat vielä hyvin, se *tuskin* jatkuu kovin pitkään, ja lopullinen kulminaatiopiste, jossa metsien kasvu ja siten myös niiden aerosolituotanto alkaa hiipua, *saattaakin* olla juuri tuo mainittu hiilidioksidipitoisuuden kaksinkertaistuminen.” (Kursivoinnit arvostelijan.) Toistuva ehdollisuus hieman nakertaa muun, huomattavan paljon vankemmalla pohjalta olevan todistusaineiston uskotavuutta.

Aavistuksen arveluttavaa on myös se, että ”heräämisensä” aikaiseen henkiseen ja fyysiseenkin ahdistukseensa verrattuna Toiviainen kertoo suhteellisen surutta, kuinka hän valmistellessaan ja kuvatessaan palkittua *Venus-teoria*-dokumenttiaan reissasi ympäri maailmaa jututtamassa ilmastotutkijoita ja tutustumassa alan instituutteihin. Montakohan tonnia hiilidioksidia noilla matkoilla vapautui Maan ilmakehään kasvihuoneilmiötä valmistamaan...?

Jos haluaisi jatkaa ilkeilyä, Toiviaisen kirjan nimeksi voisi ehdottaa ”Minun ilmastomuutokseni. Nyt”. Niin henkilökohtaisesti ja itsensä kautta kirjoittaja asioita teoksessaan tarkastelee. Ilkeilyyn ei kuitenkaan ole mitään syytä. Ilmastomuutos nimenomaan on – tai ainakin sen pitäisi olla – henkilökohtainen asia, jokaikiselle meistä. Se ei ole jotain abstraktia, joka tapahtuu jossain muualla. Pahimmillaan se tulee olemaan katastrofi, jonka jokainen joutuu kohtaamaan, ja valitettavasti lapsemme ja lapsenlapsemme vielä rankemmin kuin me. Ja optimistisimpienkin ennusteiden mukaan se tulee joka tapauksessa muuttamaan radikaalisti elämäämme, ainakin tulevien sukupolvien elämää. Suomes-

sa ilmastomuutoksen vaikutukset eivät välttämättä näy yhtä nopeasti ja yhtä tuhoisina kuin monella muulla maailman kolkalla, mutta viimeistään siinä vaiheessa, kun miljoonat ilmastopakolaiset lähtevät vyörymään kohti näitä hiukan vähemmällä selviäviä seutuja – joilla esimerkiksi on puhdasta juomavettä parinsadantuhannen järven verran – hymy kyllä hyytyy.

Toiviaisella on sama ”vika” kuin hänen paljon siteeraamallaan Pentti Linkolalla: hän kirjoittaa tavattoman sujuvasti, ymmärrettävästi ja iskevästi. Kukaan ei voi Toiviaisen kirjan luettuaan ainakaan väittää, ettei tiennyt ilmastomuutoksen olevan oikeasti vakava asia. Siinä missä Toiviainen pysyy viimeiseen asti tiukasti asiassa, Vilenius eksyy kirjansa loppupuolella hieman aiheestaan, kun hän ryhtyy pohtimaan sivilisaatioita, niiden nousuja ja tuhoja, jotka eivät ole varsinaisia maailmanloppuja. Harharetki ei silti mene niin kauas pääteemasta kuin äkkiseltään tuntuu. Se kertoo karua kieltä omasta itsekkyydestämme, harhaisesta ajatuksesta – jonka Vilenius jo aiemmin kirjassaan useaan kertaan hylkää – ihmisestä luomakunnan kruununa. Maailmanloppu mielletään pääsääntöisesti ihmiskunnan, sivilisaation, sivistyksen lopuksi. Jos siinä sivussa luonto tuhoutuu, mitäpä siitä. Ja ellei tuhoudu, niin ketä se lohduttaa?

Suuruudenhulluudestaan kuulu Ludvig XIV, Aurinkokuningas, tokaisi aikoinaan, että ”Valtio olen minä”. Sekä Vileniuksen että Toiviaisen kirjasta hahmottuu vahva mielikuva, että ihmiskunta on yhtä omahyväisesti ja yhteen ääneen todennut, että ”Maailma olemme me”. Jos nykymeno jatkuu, me

kaikki joudumme aivan varmasti oman arroganssimme maksumiehiksi. Lisäksi korko tulee olemaan kova eikä maksuaikaa anneta ni-meksikään. Kenties kaikkein kau-heinta asiassa on, että pitkällä ai-kavälillä se olisi luonnon kannal-ta todennäköisesti pelkästään hy-vä asia.

Kirjoittaja on tietokirjailija, tiedetoi-mittaja ja kustannuspäällikkö.

